

ВІДГУК

**офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора
Безпалової Ольги Ігорівни
на дисертацію Барікової Анни Анатоліївни «Дискреція в реалізації норм
фінансового права», подану на здобуття наукового ступеня доктора
юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне
право і процес; фінансове право; інформаційне право»**

Актуальність теми дисертації та її зв'язок з науковими програмами, планами, темами. У науковій доктрині немає комплексного розкриття проблематики глобального виміру дискреції в реалізації норм фінансового права. Перспективним може бути застосування уніфікованих критеріїв для окреслення меж реалізації дискреції правозастосувачами з урахуванням наявних альтернатив щодо:

– застосування методології та правомірних моделей поведінки, з урахуванням контексту правозастосування; вибір належних прийомів для розв'язання поставлених завдань, аналізу ефективності прийнятих рішень, зокрема на основі компаративізму;

– аналізу причин поведінки для вирішення спорів з позиції правозастосувача як інтерпретатора, який взаємодіє з об'єктом пізнання; урахуванням мотивів та цілей для з'ясування причин, чому результат такий, а не інакший, коли кожний юридичний факт чи склад розглядається як усвідомлений, кимось бажаний або такий, що сформувався у зв'язку з конфліктом чи синергією поведінки;

– коректності тлумачення для досягнення цілей дискреції, достатності та несуперечливості умов для виведення результату; урахування повного контексту правозастосування, правильності та точності моделей поведінки з огляду на реальність, яка зумовлює прийняття відповідного рішення з-поміж наявних альтернатив (чи може запропонований вибір з урахуванням конкретних умов правозастосування бути реалізованим у реальності);

– абстрагування для виконання не лише конкретного завдання, а й формування стратегії правозастосування, коли враховуються загальні

принципи та закономірності розвитку життєдіяльності держави та суспільства.

Тема дисертації затверджена рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 28 вересня 2021 року (протокол № 18), уточнена рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 29 грудня 2023 року (протокол № 26); сформульована відповідно до вимог законів України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» і «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні».

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Представлений рукопис дисертації А. А. Барікової дає можливість для формування цілісного уявлення щодо структури, об'єкта, предмета, мети, завдань, наукової новизни та основного змісту наукової роботи. Дисертація є самостійним, цілісним і завершеним дослідженням, має комплексний характер і безперечну пізнавальну цінність. Авторські узагальнення та висновки ґрунтуються на достатній емпіричній базі. Сформульовані дисертантом теоретичні положення і практичні рекомендації потенційно мають викликати значний інтерес у науковому середовищі та можуть бути ураховані при здійсненні управлінської та правозастосовної діяльності.

Запропонована редакція назви теми дисертації ретельно продумана. Вона сформульована у контексті традиційного бачення проблеми здійснення дискреції та водночас корелюється з артикульованим новітнім баченням відповідного механізму прийняття рішень щодо реалізації норм фінансового права. Автор цілком обґрунтовано прагне розкрити сутність та встановити межі дискреції в реалізації норм фінансового права на основі міжнародної й національної правової бази України та зарубіжних країн, зокрема наднаціональної практики, а також на цій основі виробити пропозиції та рекомендації щодо перспектив реалізації цього правового інституту.

Достовірність результатів дисертаційної роботи Барікової А. А. підтверджується також і актами впровадження результатів дисертаційного

дослідження в навчальну, наукову та правозастосовну діяльність, зазначеними в додатках до дисертаційної роботи.

Практичне значення одержаних результатів. Аналіз змісту дослідження свідчить про самостійну, завершену, аргументовану та комплексну роботу та дає змогу констатувати високий науково-теоретичний та прикладний рівень дисертації. Сформульовані пропозиції може бути застосовано в: *правотворчості* – щодо формування науково-практичних пропозицій з реформування інституту дискреції в реалізації норм фінансового права; *правозастосуванні* – для забезпечення єдності правореалізації та судової практики в контексті тлумачення і реалізації норм матеріального та процесуального права щодо вибору ефективного рішення з наявних законних альтернатив; *практичній діяльності правоохоронних органів* – з метою забезпечення реалізації дискреції в частині чітко окреслених меж, обсягу та процедури, зокрема для подолання колізій в дискреційному використанні норм фінансового права, підвищення ефективності визначення, оцінювання та управління ризиками, пов'язаними з фінансовими правопорушеннями, а також розслідування відповідних кримінальних проваджень, зокрема на основі рекомендацій щодо перспектив формування інтеграційного правопорядку, з використанням адміністративно-процесуальних дискреційних юридичних категорій в реалізації норм фінансового права; *науково-дослідній діяльності* – висвітлені в дисертації наукові розроблення можуть стати фундаментом подальших наукових розвідок щодо дискреції в реалізації норм фінансового права; *освітньому процесі* – результати дослідження можуть бути використані під час підготовки спеціалістів у галузі фінансового, податкового й адміністративного права; під час читання лекцій та проведення семінарів для студентів, викладання спецкурсів «Фінансове право», «Митне право», «Публічне адміністрування», «Стратегічне управління в публічній сфері», «Розробка та прийняття управлінських рішень», «Управлінський контроль в публічній сфері», «Адміністративне право», «Адміністративний процес»,

«Адміністративне судочинство», «Електронне врядування та електронна демократія», «Теорія держави та права» тощо.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є однією з перших у вітчизняній науці комплексною науковою розвідкою щодо дискреції в реалізації норм фінансового права. У результаті проведеного наукового дослідження сформульовано низку нових пропозицій теоретичної та практичної спрямованості. Частину результатів дослідження одержано вперше, окремі положення були вдосконалені або дістали подальшого розвитку.

Варто детально зупинитися на окремих нових науково обґрунтованих результатах, отриманих здобувачем, що мають істотне значення для розвитку науки адміністративного права. Автор на підставі аналізу достатньої кількості наукових праць зробила висновок про сценарії реалізації дискреції суб'єктами: 1) правомірність практики правозастосування з огляду на обмеженість загальними правилами юридичного формалізму з урахуванням конкретних умов життєдіяльності держави та суспільства; 2) вчинення діянь, пов'язаних з необмеженим розсудом, виходом за межі дискреційних повноважень у спосіб протиправного зловживання владою чи недбалості (с. 208).

За результатами вивчення порядку застосування оцінних понять автор робить достатньо обґрунтовані висновки, що оцінні поняття установлюють концептуальні засади розсуду адміністративних судів, впливають на межі судового активізму та диспозитивного тлумачення юридичних норм адміністративним судом для забезпечення правової визначеності та єдності правових позицій, одноманітності способів вирішення спорів. можливе як за умови «позитивного», так і «негативного» регулювання, у разі існування неясного змісту юридичних норм (с. 304).

Суттєве значення для формулювання авторської дослідницької позиції мають твердження-констатації щодо цільового, функціонального та прагматичного вимірів дискреції в реалізації норм фінансового, які

реалізуються в межах «живого права» з використанням інструментарію синергетики та герменевтики для тлумачення змісту норм, прийняття справедливого рішення з кількох наданих можливостей вибору, з урахуванням передумов розуміння (особистих рис правозастосувача і супутніх політичних, економічних, етичних та інших обставин), а також вторинного розуміння в контексті повного врахування всієї правової матерії безпосереднього під час прийняття рішення (с. 366).

Слід погодитися з висновками дисертанта що, перевірці підлягає не справедливість чи ефективність, а відповідність прийнятого рішення принципам права і юридичним нормам щодо встановленої процедури та вжиття всіх належних кроків, врахування фактичних передумов, правильності правового обґрунтування тощо (с. 99). У роботі продемонстровано призначення герменевтики щодо дискреції в реалізації норм фінансового права, яке полягає в тому, що дискреція в інтерпретаційному вимірі реалізації вказаних норм має здійснюватися прямо та з урахуванням буквального значення текстуальних виразів з-поміж правового масиву як герменевтичного кола, коли «відбувається коректне тлумачення та підтримується єдність практики реалізації норм фінансового права на національному та наднаціональному рівнях з огляду на історичний, телеологічний, філологічний та юридичний аспекти такої діяльності» (с. 100).

Вбачаються цілком аргументованими рефлексії здобувача щодо розуміння загальних характеристик дискреції (с. 98), пріоритизації норм-конгломератів у глобальному правовому просторі (с. 160), особливої значущості емпіричної спрямованості діяльності публічної адміністрації (с. 207), осмислення судової доктрини щодо дискреції в реалізації норм фінансового права (с. 293). Примітно, що автор розкрила, як на основі симбіозу наднаціональної та національної практики відбувається процес конкретизації нормативної програми дій, яка спрямована на пошук рішень, які найбільше відповідають суспільним інтересам (с. 357).

Автор слушно робить наголос на тому, що алгоритм оцінки щодо

застосування політико-економічних санкцій має дискреційну природу, коли правозастосувач має оцінити, чи було дотримано процедуру прийняття такого рішення, а також орієнтуватися на «трискладовий тест» щодо дотримання приписів частини другої статті 1, частини першої статті 3, частини першої статті 4 Закону України «Про санкції» під час кваліфікації виду та підстав санкцій, відповідності підсанкційного суб'єкта нормативним вимогам, узгодження вказаного застосування зі спеціальними нормами законодавства, наявності складу правопорушення (с. 360). Зокрема, як зазначає А. А. Барікова, доцільно дотримуватися таких критеріїв: 1) обов'язковим кроком описуваної когнітивної діяльності є перевірка наявності легітимної мети та пропорційності застосування санкції цій меті; 2) має бути гарантовано законність, прозорість, об'єктивність, відповідність меті та ефективність під час прийняття рішення про застосування персональні політико-економічних санкцій; 3) рішення щодо застосування санкцій має містити строк їх застосування, крім випадків застосування санкцій, що призводять до припинення прав, та інших санкцій, які за змістом не можуть застосовуватись тимчасово (с. 361).

Заслуговує підтримки висновок дисертанта щодо тлумачення дискреційних відносин в реалізації норм фінансового права як комплексної юридичної категорії, що охоплює процедурний розсуд правозастосувачів за нормами матеріального права, а також адміністративно-процесуальний розсуд (судовий розсуд), який окреслює обсяг і межі такої дискреції у разі виникнення спорів (с. 369). Можна також погодитись зі сформульованою дисертантом ієрархією наднаціональних і національних джерел в контексті нормативно-правового забезпечення дискреції в реалізації норм фінансового права (с. 366); виокремленням фінансової деліктології як науки «про відповідальність держави та суб'єктів приватного права за фінансові правопорушення, процедуру притягнення до такої відповідальності та застосування економічних і політико-правових санкцій» (с. 371).

Як вірно зазначає дисертант, необхідно «реалізувати Національний проєкт

щодо адаптації законодавства згідно з проєктом Плану відновлення України, зокрема, у контексті імплементації міжнародного стандарту автоматичного обміну інформацією про фінансові рахунки, що підтримали 97 % респондентів, а також внести зміни до Податкового кодексу України та процесуального законодавства в частині здійснення проваджень в діяльності контрольних органів та в адміністративному судочинстві, застосуванні органів місцевого самоврядування щодо встановлення місцевих податків і зборів» (с. 163).

На позитивну оцінку заслуговують і деякі інші обґрунтовані наукові положення, висновки та рекомендації дисертанта. Отже, можна зазначити, що дисертація А. А. Барікової має високий рівень наукової новизни, а результати дослідження мають вагомe значення як для адміністративно-правової теорії, так і практики її реалізації.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих працях. Робота є комплексною, характеризується поєднанням правових, філософських, управлінських і технологічних компонентів. Тема було системно досліджено впродовж тривалого часу.

Наукові результати отримали належну апробацію. На особливу увагу заслуговує одноосібна монографія «Дискреція в правозастосуванні у фінансовому праві», що вийшла друком 2023 року. Основні результати дисертаційного дослідження висвітлено у 28 наукових статтях (із яких 27 статей опубліковано в наукових виданнях, проіндексованих у міжнародних наукометричних базах), зокрема 19 статтях, опублікованих у національних фахових виданнях із юридичних дисциплін, 9 статтях – в іноземних виданнях (включаючи 2 статті у виданнях, проіндексованих у Scopus, та 3 статті – у Web of Science Core Collection), а також в 11 тезах доповідей на науково-практичних конференціях і 5 працях, які додатково відображають наукові результати дисертації.

Реферат відповідає змісту дисертації та повністю показує основні положення та результати дослідження.

Реферат, монографія та дисертація оформлені відповідно до вимог,

встановлених для такого виду наукових робіт.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Визнаючи безсумнівну актуальність, потрібність, системність та інноваційний характер дисертації А. А. Барікової, водночас звертаємо увагу на необхідності уточнення або додаткового обґрунтування окремих положень дослідження:

1. На с. 92 автор наводить висновок, що «[д]искреція в реалізації норм фінансового права доволі невизначена, нерідко колізійна, фактично «хаотична» за своєю природою». Водночас дисертант стверджує, що «запобіганню колізійних ситуацій під час здійснення дискреції в реалізації норм фінансового права сприяє як ефективне нормативне врегулювання, зокрема, шляхом зміни тексту відповідних приписів юридичних норм, так і правила подолання колізій» (с. 141). Чи можна, на думку А. А. Барікової, співвіднести наведені висновки?

2. А. А. Барікова цілком справедливо акцентує на суперечливості «нормативних приписів, які можуть бути одночасно застосовані для прийняття рішення правозастосувачами, чи відсутністю чітко окреслених меж поведінки останніх» (с. 132). Дещо контроверсійною є авторська констатація на с. 210 щодо «внутрішнього несуперечливого ядра» правової доктрини прагматизму. У цілому погоджуючись із зазначеним, відмітимо, що автор припускається неточностей у своїх висновках щодо категорій суперечливості та несуперечливості під час реалізації дискреції.

3. На с. 64 дисертант зазначає про зумовленість цілей дискреції згідно з теорією «живого права», ураховуючи «глобалізацію відносин, зокрема під час реалізації норм фінансового права». З одного боку, хоча з таким висновком не можна не погодитися, з іншого боку, хотілося б почути більш детальні пояснення, як це відбувається.

4. Не розкритою залишилася запропонована інтеграція чинних юридичних норм і соціальної «живого права», забезпеченого етичними стандартами та орієнтирами справедливості (с. 350).

5. Варто з'ясувати змістовне наповнення та доцільність використання

апріорі дискусійних дефініцій на кшталт аргументів, методик та підходів до їх реалізації за ступенем «мета-».

Наголошу, що наведені зауваження не впливають на загальне вельми позитивне враження від дослідження А. А. Барікової.

ВИСНОВОК

Дисертація А. А. Барікової «Дискреція в реалізації норм фінансового права» є завершеною працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що розв'язують конкретне наукове завдання, яке має істотне значення для фінансово-правової та адміністративно-правової доктрини. Дисертація є самостійним доробком автора, посилання на наукові праці оформлені належно. Одноосібна монографія та наукові статті, які опубліковані за темою дисертаційного дослідження у фахових виданнях, свідчать про якість проведеної роботи, базуються на особистих поглядах та результатах праці дисертанта.

Реферат дисертації відповідає її змісту та демонструє основні положення та результати дослідження. Дисертацію та реферат оформлено відповідно до постановлених вимог.

За своєю актуальністю, новизною постановки та розв'язання досліджених проблем, теоретичним рівнем та практичною корисністю, достовірністю та обґрунтованістю одержаних результатів дисертація відповідає вимогам Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, а її автор, Барікова Анна Анатоліївна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право».

Офіційний опонент:

**директор Департаменту науки і освіти
Харківської обласної державної
(військової) адміністрації,
доктор юридичних наук, професор
заслужений діяч науки і техніки України**

Ольга БЕЗПАЛОВА